

A tatár juhar (*Acer tataricum*) botanikai tulajdonságairól, kórokozóiról, károsítóiról, ökológiai jelentőségéről, erdőművelési sajátosságairól sokat megtudtunk az Erdészeti Lapok eddigi számaiból. A felhasználhatóságának szempontjairól még nem. Mivel szűkebb körben ismert fafajról van szó, a felhasználásáról szóló ismereteink is igencsak szűkösek.

Tűzfának minden faanyag alkalmas, de abban semmi különleges nincs. A másik nagy faanyag választék csoport az iparifa, annak azonban csak komolyabb mennyiség esetén lenne jelentősége. A kis volumenben felbukkanó fafajok esetleg csak az apró faárúk vagy melléktermékek terén lehetnek fontosak, mára azonban ezeket a műanyag kiszorította. Ilyenkor a régebbi korok leírásait kell elővenni, amelyek azonban a múltba hátrálva rohamosan fogynak.

A tatár juhar vagy feketegyűrű juhar nevet hallva, egyfajta ősi, honfoglalás előtti érzés keríti hatalmába az embert. A nevében a „tatár” jelző is erre utal, ráadásul a feketegyűrű szó második tagjának is őtörök eredete van.

Reuter Camillo (1969) tanulmányából tudjuk, hogy több növényünk régies tájneveiben is felbukkan a gyűrű szó, mint pl. egyes mályva fajoknál (gyűrűzsgaz, gyűrűfü, gyűrűfi, gyűrűfi, *Malva neglecta*, *M. sylvestris*), vagy a mogyorós hólyagfa (*Staphylea pinnata*, sörjefa), kutyabenge (*Frangula alnus*, sörjefa) varútövis benge (*Rhamnus catharticus*, sörjefa), kányabangita (*Viburnum opulus*, sörgyefa) esetén, amely mindegyik esetben a cserjetermetű, jól sarjadó növényre utal. A Szigetközben, de hazánkban másutt mai is „gyűrű”-nek nevezik a bozótos, cserjés területeket.

A magyar nyelvterületen széles körben azonban két fás szárú növény viseli a gyűrű megnevezést, a veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*) és a feketegyűrű vagy tatár juhar (*Acer tataricum*).

Feljegyzések a tatár juhar kultúrtörténetéhez

Dr. Tuba Katalin – egyetemi docens, SoE Erdőművelési és Erdővédelmi Intézet

Dr. Kelemen Géza – igazságügyi szakértő

Reuter úgy véli, hogy ezeknél a rokon megnevezés oka az ugyanazon felhasználhatóság, amely mára már – érthető okokból – ismeretlenné vált: ez a nyílvesztő készítése. Mindkét növényfaj vesszei egyenesek, szívósak, és szálkamentesen, kitűnően csiszolhatók, másfelől meglehetősen vastag belűek, tehát a nyílfej felerősítése sem volt nehéz.

A feketegyűrű juhar és a vörösgyűrű som ismeretét őseink magukkal hozták keletről, a színbeli megnevezés pedig a hajtásaik színére utal. A nyílvesztőkön túl hasonló a két növény további, korabeli felhasználási területe, mint a vesszőfonás és a pipaszár.

Minthogy e cserjének ágai sűrű sudarakkal sarjadzanak, valószínű, hogy alapfogalomra és gyökre nézve egy részről rokon a sűrű, tömöttet jelentő, más részről a surján, surgyán, serdülőt, sugár növést jelentő szóval.

Mivel a tatárjuhar alig nagyobb a cserjéknél, faanyagának felhasználását is a termete korlátozza. Az egyenes, rugalmas hajtásaiból ostor nyelet, kemény, de jól megmunkálható, esztergálható fájából apró faárut készítettek. A pipaszárnak történő felhasználást említi Tsötönyi Márton (1833) is: „a fekete gyűrű ihar pipaszárnak való”.

A tatár juhar érdekes alkalmazását mutatja be Fáy András 1833-ban:

Más forrásban is találkozhatunk a tatár juhar régies megnevezésével. Czuczor és Fogarasi (1862) a következőket írja a tatár juharról (az ízes nyelvezete miatt eredeti helyesírással idézzük, mint később a többi forrást is):

„SÜRGEFA, (sürgye-fa) ösz. fn. Liné alkotmánya szerint a jávorok neme alá tartozó cserjének népies neve; héja fekete; levelei színesek, fűrészesek, öt karójuk; fűrtjei billengesek; másképen: sörje, vagy feketegyűrű; növénytan néven: fekete gyűrűjávör (*Acer tataricum*). Sudár ágai pipaszárnak alkalmasak.

A „ténta csinálás módját” vázolja a következőképpen: „Igen olcsót és jót lehet csinálni: a' fekete gyűrű-fának (*acer tataricum*) baját félnap főzd vízben; midőn szép veres, szürd le más fazékba, tégy belé gálicz-követ, 's még egyszer vele forrald fel.”

Faanyagának más érdemleges felhasználásáról nem tudunk.

Szép lombszíneződése és látványos termése miatt szívesen használják dísznövényként, elhatárolóként, szélfogóként, más növények háttéréként. Várostűrűse jó, a légszennyezéssel szemben toleráns.

Fotó: Korda Márton

Itt kell megemlíteni, hogy a tatár juhar közeli rokona az északkelet-ázsiai amuri juhar (*Acer ginnala*), amit sok szakember a tatár juhar egyik alfajának (*Acer tataricum* subsp. *ginnala*), mások változatának (*Acer tataricum* var. *ginnala*) tartanak.

A kertészeti felhasználása napjainkban szélesebb körű, mint a tatár juhar-

Fotó: Korda Márton

ré. Díszváltozatai sárgásfehér, illatos virágúak, május végén nyílnak. Húspirosra vagy akár cinóberre színeződő termésük, a haragoszöld színről ősszel a sárga, élénkpiros és narancsszínűre váltó lombozatuk (mint pl. a „Hot wings” vagy „Tűzjuhar” fajtanevek) miatt parktervezésben, utcafásításban előszeretettel alkalmazott dekoratív fák közé tartoznak. Metszéssel magas sövényre alakítható. Kisebb utcák fásítására is alkalmas.

Mindkét faj (vagy faj és változat) igénytelensége és komoly betegségek hiányában nevelésük egyszerű. Faiskolákban, kertészetekben széles körben kapható a szaporítóanyaguk.

Különleges felhasználási területe a bonsai, amely a kiváló sarjadóképeségének és igénytelenségének köszönhető.

Érdeemes lehet azonban a fafaj elterjedési területén is keresgélni, így az orosz forrásoknak utánajárni.

Oroszországi faiskolák kínálatában széles körben találkozunk a tatár juharral és díszváltozataival. Arrafelé különösen élősvénynek, csoportban, erdőszegélyként, szoliter faként történő ültetésre is ajánlják, hangsúlyozva a talaj sótartalmával szembeni toleranciáját, a sztyepei és mezővédő erdősítésben történő előnyös tulajdonságait, talajjavító hatását. A tatár juhart még jól mézelo fafajként is számon tartják.

A tatár juhar leveleiből fekete festék készül a Távol-Keleten. Úgy tartják az oroszok, hogy kérge fenolokban, flavonoidokban, ezen túl erős gyulladáscsökkentő hatású anyagokban, valamint tanninban, alkaloidokban gazdag. A levelek C- és E-vitamin-tartalma jelentős, sok bennük a szerves sav (borostyánkősav, ecetsav), aldehid, cserzőanyag, szalicilsav, béta-karotin, szénhidrát, lipid. A termésben 20% zsíros olaj, gyanta, kumarinok találhatóak.

A népi gyógyászati célra a kérget a tavaszi nedvfolyás időszakában vékony rétegben vágják le, keskeny csíkokban, hogy kevésbé károsítsák a fát. Napon szárítva, szorosan lezárt edényben tárolják. A termést legfeljebb 50 fokos hőmérsékleten (*web1*) szárítják.

A tatár juhar kérgének, leveleinek és termésének főzetét lázcsillapító, vízható, koleretikus, antimikrobiális és sebgyógyító szerként használják (*web2*), illetve hepatitis, prosztatata adenoma esetén ajánlják. Külön-külön és keverék részeként a tatár juhar alapanyagát bronchitis, tüdőgümőkór, reuma, vér-

has sárgaság, skorbut, vesekövek kezelésére használják, vizelethajtót, hányáscsillapító hatást tulajdonítanak neki. A friss leveleket zúzott formában, illetve a porított kérget gennyeseberekre és fekélyekre alkalmazzák.

Köszönetnyilvánítás

A publikáció elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00018 („Termeljünk együtt a természettel – az agrárerdészet mint új kítőrészi lehetőség”) projekt támogatja.

Irodalomjegyzék

- Czuczor Gergely – Fogarasi János (1862): A magyar nyelv szótára. Magyar Tudományos Akadémia, Pest.
Fáy András (1833): Hasznos házi gyógyszerek. Pest.

Fotó: Korda Márton

- Reuter Camillo (1969): Gyűrű(fa) és sörgye(fa). In: „Magyar nyelvjárások”. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének 1969 évkönyve, Debrecen.
Schmidt Gábor – Tóth Imre (2006): Kertészeti dendrológia. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
Tsötönyi Márton (1851): Leg hasznosabb és új fel fedezésekkel írott rövid Gazdasági munka, mindenféle tapasztalásai által öszve szedte 's készítette Pesten.
web1: <https://atkorm.ru/ogorod/vyrashhivaem-tatarskij-klen-na-dache.html> (letöltés: 2020.10.25.).
web2: https://vk.com/wall-62616726_44328 (letöltés: 2020.10.25.). 🌿